

Мазяр О. В. Неадекватний рефлекс як основа невротичного розладу // International research and practice conference «Modern methods, innovations and operational experience in the field of psychology and pedagogics» : Conference proceedings, October 20-21, 2017. – Lublin : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2017. – P. 224-227.

Неадекватний рефлекс як основа невротичного розладу

Мазяр О.В.

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри теоретичної та практичної психології,

Житомирський державний університет імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

Невротичний розлад можна визначити як стійку, стабілізовану у часі інтрапсихологічна суперечність, яка опосередковано виявляється в логічному (когнітивному) абсурді, емоційній (почуттєвій) амбівалентності та поведінковій імперативності суб'єкта [2], [6], [7]. Основними ознаками неврозу є внутрішня суперечність суб'єкта, боротьба мотивів поведінки та діяльності, об'єктивована у внутрішньоособистісних та соціально-психологічних конфліктах. При цьому перші розуміються як конфлікти потреб, бажань, цінностей тощо, а другі – як конфлікти трансферу (переносу) особистості, яка через викривлену перцепцію втрачає здатність адекватно сприймати зовнішні стимули і бути спонтанною [8].

За яких психофізіологічних умов оформлюється внутрішня суперечність та конфліктність особистості? Такою умовою є процес формування неадекватного рефлексу.

Аналіз праць М.Є. Введенського, І.П. Павлова, Б.Ф. Поршнева дозволяє зробити висновок про те, що психофізіологічною основою неврозу є неможливість суб'єкта загальмувати реципрокні центри в корі головного мозку,

які утворилися у складній життєвій ситуації [1], [3], [4], [5]. Реципрокні центри можна визначити як дві зв'язані емоційні реакції, які суб'єкту не вдається диференціювати (саме тому психотерапія зосереджується на рефлексії суб'єкта). Наприклад, такими парами емоційних станів можуть бути страх та агресія, самообжнювання та образа. Проте в ситуації неврозу парадоксальна стадія парабіозу звично завершується не гальмівним актом обох центрів, а інертним ультрапарадоксальним станом суб'єкта. Якщо на парадоксальній стадії парабіозу робочого ефекту набуває центр, який отримав нижчий рівень стимуляції, то на ультрапарадоксальній стадії збудження набуває його антагоніст, який має вищий рівень стимуляції. Власне, це і є неадекватний рефлекс. Еволюційне призначення неадекватного рефлексу, вочевидь, полягає у розширенні поведінкового арсеналу суб'єкта, дарма що поведінковий паттерн часто-густо виявляється нераціональним. Але в конкретному випадку перебування у складній життєвій ситуації ця «неадекватна» реакція може стати більш функціональною, ефективною і сприяти виживанню, адаптації суб'єкта. Вочевидь, це колосальний шанс сформувати новий тип реакції, відмінний від генетично успадкованого чи соціально засвоєного. Невроз є лише одним із варіантів такої реакції, це – своєрідна плата за ризик змінитися. Невроз також можна визначити як невдалий неадекватний рефлекс, який в процесі психотерапії повинен бути нівельований.

Специфіка неврозу людини полягає у тому, що ультрапарадоксальна стан є більш інертним, ніж у тварини. Ця інертність має біологічну перевагу, позаяк ультрапарадоксальна стадія, вочевидь, являє собою не затягнутий психічний процес, а є неодноразовою інверсією реципрокних центрів. Ми нараховуємо три основних фази ультрапарадоксальної стадії, з яких перша і третя є тотожними: стану збудження набуває саме той реципрокний центр, який отримує інтенсивнішу стимуляцію. Друга фаза ультрапарадоксальної стадії, таким чином, є тотожною парадоксальній стадії парабіозу. Ключовим моментом для розуміння механізму утворення неврозу є те, що неадекватний рефлекс у першій фазі хоча й збігається за афективним виявом із заключною

фазою, але відрізняються у змістовних аспектах. Це можна описати формулою «і те, і не те». Так само і друга фаза ультрапарадоксальної стадії не стає прямою відмовою від неадекватного рефлексу і повторенням парадоксальної стадії парабіозу. Вкотре збуджений реципрокний центр змістовно оновлюється і по суті актуалізує такий афект, який покликаний вирішити особистісну проблему суб'єкта. Наприклад, якщо на парадоксальній стадії у збудженому стані перебувала емоція, яку можна кваліфікувати як самообожнювання (що об'єктивується у прагненні понад міру й постійно отримувати схвальні відгуки), а загальмованою була образа, то на другій фазі ультрапарадоксальної стадії у стані збудження може виявитись самообожнювання, яке доповнене страхом (страх не отримати гарантований мінімум позитивних відгуків), а загальмованими виявляється образа, яка була доповнена агресією. Власне, це зумовлює труднощі психотерапії, адже такі емоційні «нашарування» утворюють психологічний захист, який не дозволяє вийти на первинні емоційні стани, які суб'єкту колись не вдалося загальмувати. Психотерапевт зіштовхнеться не з самообожнюванням та образою як ядерною невротичною дипластією, а буде вимушений аналізувати причини почергового виникнення недостатньо рефлексованого, дарма що активного страху та неконтрольованих агресивних реакцій.

Іншими словами, інертність ультрапарадоксальної стадії насправді стає майданчиком експериментального варіювання поведінковою активністю суб'єкта. Це модифікація неадекватного рефлексу певного ступеня складності. Інша справа, що ця варіативність у ситуації невротичного розладу все одно не дозволяє суб'єкту загальмувати реципрокні центри і в такий спосіб вирішити свою особистісну проблематику. Невроз, таким чином, стає невдалою серією варіантів неадекватних рефлексів, а психотерапія – спробою знайти такий варіант неадекватного рефлексу, який дозволить суб'єкту загальмувати реципрокні центри, здійснити повне витіснення.

Отже, невроз слід розглядати як невикористані і неефективні спроби розвитку особистості, які фіксуються у досвіді і прагнуть до актуалізації.

Неадекватний рефлекс, який лежить в основі таких спроб, так і залишається неадекватним, нездатним стати доцільним у жодній своїй варіації, знайти просоціальний конструктивний вияв.

Література:

1. Введенский Н. Е. Избранные сочинения по физиологии. В 2 ч. – М.: Издательство Юрайт, 2017. – Ч. 1 – 506 с.
2. Мазяр О. В. Психофізіологічні умови невротичного розвитку особистості // Сучасні педагогіка і психологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, Україна, 14–15 лип. 2017 р.). – К.: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2017. – С. 93–95.
3. Павлов И. П. Избранные произведения. – М.: Эксмо, 2015. – 690 с.
4. Поршнев Б. Ф. Антропологические аспекты физиологии высшей нервной деятельности и психологии // Вопросы психологии. – 1968. – № 5. – С. 17-32.
5. Поршнев Б. Ф. О начале человеческой истории (проблемы палеопсихологии). – М.: Акад. проект, 2017. – 544 с.
6. Справочник по психиатрии / Под ред. А. В. Снежневского. – М.: Медицина, 1985. – 416 с.
7. Ушаков Г. К. Детская психиатрия. – М.: Книга по требованию, 2012. – 390 с.
8. Фрейд З. Очерки по психологии сексуальности. – СПб.: Азбука, Азбука-Аттикус, 2014. – 224 с.